

УДК 304.4-055.1/(477)

DOI: 10.31499/3.2019.190397

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Мельник Тамара, кандидат юридичних наук, політолог, гендеролог, експерт з гендерних питань при Представництві ООН в Україні, голова Наглядової ради, Київський інститут гендерних досліджень.

ORCID: 0000-0001-8952-609X

У статті представлено аналіз становлення та розвитку гендерної політики в Україні, обґрунтовано нагальність гендерної проблематики і необхідність прискорення гендерних перетворень. Доведено потребу в стратегічному гендерному баченні і стратегічному мисленні. Досліджено гендерний ракурс нагальної проблеми міграції в Україну та еміграції; розкрито особливості національного і релігійного компоненту у формуванні й функціонуванні гендерних відносин; у формуванні гендерної ситуації в умовах кризи українського суспільства, що потерпає від революційних стресів і атмосфери воєнного насильства.

Ключові слова: гендер, гендерна політика, стратегія гендерного розвитку, гендерна структура, гендерна рівність, гендерне перетворення, проблеми міграції та еміграції.

MODERN CHALLENGES OF GENDER POLICY IN UKRAINE

Melnyk Tamara, PhD in Law, Political Scientist, Gender Specialist, Gender Expert at the UN Office in Ukraine, Chairman of the Supervisory Board, Kyiv Gender Studies Institute.

ORCID: 0000-0001-8952-609X

The article analyzes the formation and development of gender policy in Ukraine, substantiates the urgency of gender issues and the need to accelerate gender transformation. It demonstrates the need for strategic gender vision and strategic thinking, and presents requirements for gender strategies.

The study investigates:

- the gender perspective of the urgent problem of internal migration of the population, migration to Ukraine and emigration from Ukraine;*
- peculiarities of national and religious component in the formation and functioning of gender relations are revealed;*
- the role of state structures in shaping the gender crisis of Ukrainian society suffering from the revolutionary stress and atmosphere of military violence.*

The woman increasingly acts as a creator, as a figurehead, as a partner of the man in the transformations that were previously associated mainly with the activities of the man. A comparative analysis of the situation of women and men in Ukraine with other countries shows that Ukrainian society is reassuringly involved in the global gender revolution.

The gender revolution is not local. It is trunk. It covers the entire backbone world.

All the agitations about sexual partnership take place around her because she frees the woman from the oppressive injustice and violence of her as a "second sex".

Ukraine needs the development of Gender Strategies, which should predict measuring of the status of

women and men as equal partners from a gender perspective.

The rejection of gender, which occurs in Ukrainian society, even among individual politicians and political leaders, is nothing more than a political sabotage.

Today, the gender structure is in a state of turmoil under the influence of modern military action, the occupation of Ukrainian territories, which bring new upheavals, the internal restructuring of gender relations, and the search for women's solutions to everyday problems.

Keywords: *gender, gender policy, gender development strategy, gender structure, gender equality, gender transformation, problems of migration and emigration.*

Понад два десятиліття термін гендер став широко вживаним в українському суспільстві. Він став певним показником і мірилом особистісної культури жінки і чоловіка та культури всього громадянського суспільства. Гендерна політика держави юридично закріплена в ухвалених законах й інших нормативно-правових актах. Рівність жінки і чоловіка закріплена конституційно. Розширено вона виражена в базовому Законі України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків» (2005 р.), а також в інших документах. Жінки поступово займають місця у владних структурах. Так у Верховній Раді жінки становлять 12 % від складу парламенту. З них дві жінки обрані заступниками Голови Верховної Ради України. У складі Кабінету Міністрів України жінка призначена віце-прем'єр-міністром з питань євроінтеграції. Жінки займають посади Міністра з питань освіти і науки, Міністра фінансів, Міністра у справах ветеранів. У парламенті створено три жіночі фракції. При Міжфракційному об'єднанні «Рівні можливості» діє Громадська рада з гендерних питань. Парламент прийняв ряд законів, спрямованих на подолання всіх форм дискримінації жінок і насильства. У 2015 році Верховна Рада прийнята Закон України «Про місцеві вибори», яким запроваджено гендерні квоти, завдяки чому збільшено представництво жінок в обласних і місцевих Радах.

Гендерні перетворення все більше охоплюють усі сфери життєдіяльності країни. Жінка все активніше виступає як творець, як діячка, як партнер чоловіка в перетвореннях, які раніше пов'язувалися в основному з діяльністю чоловіка. Порівняльний аналіз становища жінки і чоловіка в Україні з іншими країнами засвідчує, що українське суспільство обнадійливо включене в світову гендерну революцію.

Гендерна революція не є локальна. Вона магістральна. Вона охоплює весь магістральний світ. Вся ажіотація щодо статевого партнерства відбувається навколо неї, бо вона звільняє жінку від гнітючої несправедливості і насильства, перебування її в ролі «другої статі».

Історично ключовим у такому звільненні було ХХ століття. Дві світові війни, революції, в їх результаті – карколомні зміни, широка урбанізація, а також розвиток науки, технологій, медицини, освіти і культури, що призвели до появи нової ролі жінки, а саме жінки емансипованої, самодостатньої. У ХХІ столітті процес гендеризації як соціальне явище і забезпечення прогресу суспільного розвитку ще більш відкриває горизонти для самореалізації і самоутвердження жінки в партнерстві з чоловіком.

Однак, процес гендерних перетворень не відбувається миттєво. Він

потребує осмислення процесу як жінками, так і чоловіками. Гендерні перетворення мають відбутися як у матеріальному світі, так і в свідомості обох статей. Поряд з певними досягненнями в отриманні жінкою прав і свобод врівні з чоловіком в Україні стоїть багато проблем, що потребують розв'язання. Наприклад, за даними ООН, у дев'яти країнах на міністерських посадах в урядах жінки становлять близько 50 % або й більше. Це такі країни: Іспанія – 47 %, Нікарагуа – 55,6, Швеція – 54,4, Албанія – 53,3, Колумбія – 52,9, Коста-Ріка – 51,9, Руанда – 51,9, Канада – 50, Франція – 50 %. У США на проміжних виборах 2018 року до Палати представників з 435 членів обрано понад 100 жінок, третину до Сенату – 35 із 100, 36 губернаторів. Серед них – перша темношкіра конгресвумен. Уперше за всю історію виборів у США пройшли дві мусульманки.

У цьому короткому порівняльному вступі я зробила наголос на процесах суспільних змін. Та ці процеси як зумовлюють, так і породжують складнощі гендерних перетворень в Україні. Не можна жити викликами минулого. Сьогодні потребує окреслення, розуміння й усвідомлення потреби в діях на нові виклики. Їх ставить життя перед суспільством і державою. Вони потребують розв'язання. Серед них важливе місце займають виклики гендерного смислу. Саме на окремих з них, на мій погляд важливих, я зосереджу свою увагу. При цьому маю зауважити, що розгляд викликів розглядається значною мірою узагальнено, теоретично. Сучасність потребує не лише конкретизації і запам'ятовування фактів, подій, а обов'язково їх осмислення, узагальнення, смислового теоретичного вираження.

Нагальність гендерної проблематики і прискорення гендерних перетворень

Сьогодні гендерні відносини неможливо оптимально пояснити в тій системі поглядів, які пояснювали становище жінки і чоловіка декілька десятиліть тому. Зацікавленість у пошуку істини потребує нових концепцій і нових підходів до їх конкретного аналізу. Висловлені нижче національні проблеми, на мій погляд, мають планетарно значимий характер і в різній мірі мають нагальне значення, залежно від розвиненості кожної держави і громадянського суспільства.

Для України гендерні проблеми сьогодні постали особливо гостро. Визначення їх потребує концептуального розуміння практичного просторового і часового втілення. Смысл і характер цих проблем зумовлені і залежать від культури жіноцтва і чоловіцтва, національних відмінностей, релігійного середовища, характеру ментальності, історичних традицій, розмірів території, нерівномірності заселення її тією чи іншою статтю, географічних умов тощо. Без врахування цих особливостей перенесення будь-якого, навіть прогресивного досвіду гендерних перетворень розвинених країн, не дасть позитивного результату.

Негативно впливає наявність антигендерного ставлення до перетворень в Україні з боку відсталого частини суспільства. Такі ситуації існують і в інших країнах навіть гендерно розвиненої Європи.

Відкидання гендеру, що має місце в українському суспільстві навіть серед окремих політиків і державотворців, є не що інше як політична диверсія. Відмова

від гендеру означає:

- перебування в полоні віджилих концепцій суспільного розвитку і відмова від інноваційного мислення;
- демонстрація традиційного змісту кризової політики в управлінні гендерними процесами;
- відмова від виконання зобов'язань України щодо виконання міжнародних документів з питань гендерних перетворень та від участі у світовому дискурсі щодо місця і ролі гендеру в умовах світової кризи;
- об'єктивне сприяння національній кризі соціального розвитку. Неможливо будувати національну гендерну політику, її прогнозування поза рамками європейського і світового розвитку. Така узгодженість є органічна. Вона зумовлена функціонуванням України на європейському політичному і соціальному просторі дії державних і громадських організацій, які стають суб'єктом творення національних країн і світового співтовариства на інноваційних принципах. Громадські організації як самостійний сектор стають все більше складовою європейської і світової мережі;
- неможливість прогнозування розвитку суспільства без гендерного аналізу користування свободами, знання і додержання прав вільними жінкою і чоловіком, їх гендерної свідомості, нового в гендерних відносинах, використання нових можливостей, розвиток яких зараз важко передбачити;
- нездатність бачити зміни в жінці і чоловікові, а саме – у змісті оновлення їх самодіяльності, самотворення, самовласності, розвитку людських здібностей, наповнення новим смислом їх життя, відкриття перед ними нових перспектив самовираження, розширення людських та інтелектуальних можливостей особистості, використання ними особистої свободи.

Потреба в стратегічному гендерному баченні і стратегічному мисленні

Україна потребує напрацювання Стратегій гендерного розвитку, які мають передбачати вимір становища жінок і чоловіків як рівноправних партнерів з позиції гендерної перспективи. Одномірність стратегій щодо становища однієї жіночої статі і спрямування діяльності лише на неї дасть чергові перекося як в гендерній політиці, так і в реальній практиці гендерних перетворень. Результативність гендерних стратегій може базуватися і набувати ефективності лише при взаємоаналізі становища обох статей, стану їх розвитку, швидких змін.

Сучасні політики часто не відрізняють стратегії від планів і заходів. Плани є способами досягнення стратегій як мети, цілей через використання засобів, визначених у них.

Гендерні стратегії часто зводяться до перспективного планування, розрахованого на 5–7 років. Стратегія передбачає бачення суспільства не на кілька років, а мінімум на два-три покоління вперед. Такою є потреба сучасного темпу соціального розвитку. Ті зібрання, на яких проголошується «стратегічне планування» є не що інше як дитячі розмови радянсько-піонерського змісту. Стратегію гендерного розвитку мають розробляти спеціалісти з гендерних досліджень. Причому такі спеціалісти, які здатні до стратегічного бачення і зі

стратегічним мисленням. Цього досягає вузьке коло науковців і сучасних політиків. Структури, що формують стратегію, мають їх об'єднати і з ними співпрацювати. Вони формують на перспективу історичні цілі на основі сучасного наукового аналізу реалій і знань процесів розвитку, розуміння змісту прогресу. Відповідно до них державні і громадські структури визначають завдання на близькі і віддалені періоди. Вони послідовно вносять корективи в окреслені цілі і завдання відповідно до можливостей їх здійснення.

Визначення гендерних стратегій потребує широкого спектру бачення перетворень всього суспільства і місця в ньому гендерних перетворень. У стратегіях розкривається роль і вплив жінки і чоловіка, їх взаємовідносин як базових на зміни всього суспільства. Відбуваються глибокі зміни в міжособистісних відносинах, самосвідомості щодо місця і ролі статей, сприйнятті нових цінностей, культурі поведінки, відносинах поколінь, гендерній структурі суспільства, сімейних і трудових відносинах та ін. Необхідна підготовка жінки і чоловіка до нових умов і смислу життя під впливом нових технологій. Такі гендерні стратегії потребують:

Вивчення і аналізу гендерної структури суспільства з метою визначення діяльності для подолання її кількісної і якісної розбалансованості;

Гендерного аналізу чоловічого соціуму і визначення проблем і перспектив досягнення його рівноваги з жіночим соціумом із врахуванням фізичних, психічних і світоглядних та інших особливостей статей;

Вивчення соціальних змін у суспільстві під впливом гендерної нерівноваги (ієрархії статей, поширення традиційних елементів, участі жінок у розподілі ресурсів, панування цінностей і пріоритетів, насильство, торгівля жінками і чоловіками, проституція...), гендерного розриву в суспільстві (у владних структурах, системі власності, оплаті праці, тривалості життя, дітонароджуваності, смертності, стану здоров'я тощо) і визначення можливих напрямків позитивних змін, їх гендерної перспективи;

Моніторингу гендерних (не лише накопичення кількісних, а особливо набуття якісних) змін у суспільстві;

Розроблення програми розвитку гендерних перетворень у взаємозалежності з релігійністю, національними та іншими особливостями;

Налагодження більш тісних зв'язків з українською діаспорою;

Врахування територіальних особливостей сучасної України: гендерний зріз.

Визначення гендерних стратегій можливе лише на основі історичного підходу до аналізу гендерних процесів і чіткого окреслення історичної політики.

Значення Історичного підходу

до утвердження гендеру в Україні та поява ознак його втрат

Світова історія, національна історія країн або окремих сфер функціонування суспільства не є забавою її дослідників. Вони мають значення для смислової і змістовної оцінки подій з позиції ретроспективи і оцінки реалій, а особливо для стратегічного бачення змін і розвитку в суспільстві. Невипадково в Англії багато дослідників вважають історію наукою політичною.

Це стосується й історії гендерної діяльності, а саме задіяності жінок і

чоловіків в усіх сферах функціонування суспільства та їх відносин і поведінки в процесі самореалізації своїх сутнісних, а саме людських, сил. Важливим є історичне бачення утвердження гендерної політики в Україні, її інтеграції в усі сфери життя, в діяльність державних і політичних інституцій, в життєдіяльність особистості жінки і чоловіка. Без такого розгляду неможливо зрозуміти розвиток суспільства, його організацію і управління, самоорганізацію життя кожної із статей і їх взаємозалежності, інтеграцію у міжнародне співтовариство.

Концептуальні гендерні перекося у підході до окреслення стану і становища жінок та чоловіків ускладнюють розгляд історичного розвитку суспільства як цілого і реалій сьогодення. І таких перекося немало, що заважає логіці прийняття рішень. Якщо не окреслена крапка відрахунку як взаємозалежності жіноцтва і чоловіцтва у їх історичному процесі, то неможлива визначеність поступовості руху суспільства і параметри результативності й ефективності функціонування його структур, визначення продуктивності управління гендерними процесами, узгодженості діяльності органів управління щодо забезпечення гендерної збалансованості. Відсутність таких знань робить неможливим показати історичний процес утвердження гендеру і, більш того, не дає базових основ щодо формування історичної політики.

Проведення багатьох заходів державних інституцій в останні роки сконцентроване на гендерній одномірності, тобто на становищі в основному соціуму жінок, і формальному підтягуванні до його розгляду фраз про рівність прав і можливостей, про проведення гендерної експертизи для подолання дискримінації жінок. Причому, кожна державна структура, до компетенції якої віднесені гендерні питання, при призначенні нового керівника заявляє його устами про себе як така, що з неї починаються гендерні перетворення. Ми можемо почути про «перші» конгреси, хоча таких відбулося вже немало – загальноукраїнських і київський, про початок гендерної експертизи, ігноруючи матеріали перших в історії України конференцій з державно-правових питань, де говорилося про теорію і практику гендерної експертизи, про експертну діяльність у цьому напрямі громадських структур і публікацію її результатів, про роботу Міністерства юстиції України і його напрацювання вже в перші роки цього століття. Як відкриття подається вдосконалення гендерного законодавства, активізація квотування, хоча насправді це є повторенням ідей і пропозицій вже 20 років тому проініційованих, і немало зроблено в цьому напрямку громадськими організаціями. А що особливо сумно сприймається, то це відсутність поглибленого наукового аналізу на відміну від попередників.

Особливо дивує все більше поширення і навіть панування фемінізму, яке сконцентроване на примітивному жіночому підході щодо поліпшення становища жінок. Я не відкидаю політику поліпшення становища жінок, про що говорилося на всіх міжнародних конференціях жінок до 1995 року. Але вона є лише складовою нового бачення перетворень у становищі статей. Зосередження уваги на одній статі є тупиковим шляхом розв'язання проблеми прогресу в соціально-статевих відносинах, в тому числі і в розв'язанні жіночих проблем. У Декларації і Платформі дій, прийнятих на Четвертій всесвітній конференції зі становища жінок, що

відбулася в Пекіні у 1995 році, вказується на формування нових стратегій (ПІДКРЕСЛЮЮ – СТРАТЕГІЙ) рівності становища жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства. А щоб зробити таке визначення, необхідні знання такого стану на основі історичного підходу. Він потребує нових сил мисленнєвого осмислення історичного ракурсу становища не лише жінок, а й чоловіків. Наголошую, що «і чоловіків». І рішення щодо зміни у такому становищі мають носити новий зміст, щоб досягти власне гендерного смислу сучасних перетворень, а не зосереджуватись на становищі однієї статі. Саме історія одномірності підходу до розв'язання гендерних проблем показала, що це тупиковий шлях.

Вивільнення енергії жінок

як умова сучасних перетворень суспільства

Період 1990-х років – початку XXI століття є соціальний час підвищеного вивільнення енергії людей в Україні. Особливо це вивільнення охопило жінок, які історично перебували в умовах позапублічного життя і зосереджені на домашньому господарстві. Працюючи в домашньому господарстві в ролі робітника, жінка отримувала гроші від чоловіка, будучи повністю залежною від нього. Фактично існувала скрита форма експлуатації жіночої сили. Вимоги громадянських прав, здобуття права голосу, юридичної та економічної автономії від батьків і чоловіків, а також індустріалізація домашнього побуту, урбанізація, наука і освіта мобілізували енергію жінок, сприяли її вивільненню. Розвиток контрацепції, який сприяв подоланню сліпого материнства, яке часто нав'язувалося чоловіками, і утвердженню його планування, відкрив шлях до відповідального материнства і батьківства. Вони сприяли появі нових форм соціальної активності, які постійно наповнюються новим смислом. Жінка і чоловік стали повновладними арбітрами народжуваності і свідомої самореалізації своїх людських сил, самоосмисленої реалізації людської енергії. Намагання сьогодні з боку чоловіків, що при владі, примусити державно-владним шляхом подолати свободу жінки до планування сімейних відносин і зокрема до народжуваності є не що інше як посягання на рівність і свободу статей, пригнічення жінок, посягання на свободу їх особистості.

Нав'язування окремими чоловіками сумнівної ідеї про шкідливість гендеру, прагнення ототожнити його з рухами геїв і лесбіянок, твердження, що гендер не є властивий для українського суспільства, є не що інше, як намагання соціологічну категорію «гендеру» замінити біологічною категорією «статті». Гендерний підхід є продукт культури людства, є предмет багатьох наукових досліджень і поступове утвердження напрямку нових знань – гендерології. Гендерні стратегії напрацьовані Радою Європи і як країна європейської орієнтації Україна має орієнтуватися на культуру, створену цивілізаціями. Небажання народних депутатів парламенту ратифікувати Стамбульську конвенцію, що засуджує насильство в сім'ї, посиляючись на наявність в ній категорії «гендеру», є формою заперечення прогресу щодо рівноправності, скритою формою привласнення чоловіками ролей та обов'язків, спрямованих на гноблення жінки, страх бути витісненими на периферію суспільства.

З поглядом на перспективу необхідні розробки стратегій щодо

використання енергії жінок на утвердження фундаментальних принципів Цілей Третього Тисячоліття, схвалених президентами країн світу – свободи, справедливості, рівності і толерантності в умовах глобалізації, миротворення та світорозбудови, що відбуваються на основі нових процесів роботизації, кібернетизації, розвитку енергетики, медицини тощо.

Відбувається не просто політична і соціальна революція на всіх рівнях світового ландшафту, а вона в своєму складі несе гендерну революцію. В Україні жінка вийшла за межі лише сімейних відносин і все більше освоює всі сфери суспільного життя. В багатьох сферах гендерні перетворення не завжди відбуваються на поверхні, вони об'єктивно пронизують всю соціальну і політичну тканину суспільства. А тому перетворення в будь-якій галузі, де ми часто або інколи не маємо чітко визначених гендерних параметрів або формулювань, ще не означає, що вони не містять у собі гендерних змін. Це важливо враховувати при осмисленні політик і написанні програм з питань гендеру та їх складової – становища жінок. Такий підхід зумовлює активізацію участі жінок, набуття ними професіоналізму у розробленні всіх політик і програм з їх реалізації.

**Акцентування уваги на гендеротворенні
і збереженні чоловічого соціуму – потреба і особливість
сучасних гендерних перетворень в Україні**

Вже третє десятиліття Україна перебуває в стані державного новотворення, кардинальних політичних і соціально-економічних перетворень, створення громадянського суспільства з новими європейськими цінностями. Темпи і зміст цих процесів пов'язані зі змінами у становищі жінки і чоловіка, тобто базових перетвореннях. Емансипація відбулась і для жінки, і для чоловіка. До подолання гендерної нерівності ведуть зміни в житті обох статей.

Особливістю сучасної України є те, що жінки становлять майже дві третини суспільства. Країна стає жіночою. Така ситуація – результат політико-економічного і антропологічного геноциду в умовах радянської системи, її антилюдської технократичної політики (Чорнобиль, хімічні підприємства, періодичні вибухи на шахтах та ін.), що залишається ще не переборена, участі в різних війнах і сучасних воєнних діях з боку Росії, в яких перебуває Україна, система потрясінь при переході країни на шлях незалежності тощо. В таких демографічних умовах вирішення проблеми становища жінки – її самореалізації, прояву різних форм активності, забезпечення нормальних гендерних відносин пов'язане з проблемою захисту і збереження чоловічого соціуму. Ця проблема не є лише національно-державною або власне чоловічою проблемою. Вона має знайти формулювання на світовому рівні як складова поліпшення становища жінок і пошуку шляхів її вирішення. Псевдопояснення, що базуються на попередніх теоріях поліпшення становища жінок, існуючих поза зв'язком зі становищем чоловіків, не дають практичного результату. Більш того, вони відроджують хаотичний, примітивний спосіб мислення.

Сучасна війна в Україні, як і у будь-якому суспільстві, своєю складовою несе гендерний компонент. Ця складова лежить глибинно. Коли йдеться про війну, то складовою її змісту є не лише захоплення територій і захист державного суверенітету, а насамперед фізичне знищення чоловічого населення, а також

психологічна, біологічна руйнація чоловічого і жіночого організму, порушення соціальних і особистісних відносин між чоловіками і жінками, їх огрублення, зміни в якісному організмі чоловічого і жіночого соціуму. Відтворення його, тобто соціального, біологічного і психологічного становлення здорового організму кожної статі, потребуватиме соціального часу і великих матеріальних, соціальних і гуманітарних сил. Це стримує у часі розвиток суспільства.

Проблема збереження чоловічого соціуму не є лише проблемою миротворення. Вона пов'язана з фізичним і психічним збереженням чоловічої особистості, що лягає на жінку, формування миролюбного розв'язання жінкою всіх проблем у повсякденному житті при зіткненні з агресивними проявами чоловічої поведінки як наслідку участі у війнах, у подоланні техногенних і дорожніх катастроф, у стресових соціально-політичних ситуаціях в країні тощо.

Оптимальне втілення всіх рекомендацій Стамбульської конференції з питань насильства певною мірою стримується й реальним становищем чоловічого соціуму, у великій мірі зруйнованого об'єктивними обставинами.

Проголошення гендерної політики в Україні сконцентроване в основному на жінці. Як не дивно, такий підхід найбільш розглядається у виступах чоловіків. У країні відсутній аналіз чоловічого соціуму. За логікою абсолютизації сучасним фемінізмом питання щодо дискримінації жінки, яким примітивно переповнений фейсбук, чоловіки в підтексті розглядаються головною пригноблюючою силою сучасної жінки. Це підсвідомо у чоловіків формує агресію, а свідомо – певне гумористичне ставлення до такого «гноблення». Та в таких «пригноблюючих умовах» жінки становлять понад 50 % студентів, понад третину вчених, майже всі перебувають у трудових відносинах поза домашнім господарством, поступово оволодівають бізнесом, бувають «запрошені» й до влади і т. ін. Не так багато достойних жінок ціною власного авторитету потрапляють у систему тих владних структур, що приймають рішення. Велика кількість жінок працює в апараті структур виконавчої й судової влади.

Якщо в 1990-ті роки, в умовах реконструкції суспільного життя, пошуку історичного шляху виведення суспільства зі становища небувалої кризи, яка особливо вплинула на життя насамперед жінки, можливі були пошуки підходів і акцентів щодо смислу впливу держави і громадськості на становище чоловіка і жінки (особливо жінки!), то сучасність потребує нових гендерних підходів, освоєних людством. Без гендерної освіченості, а отже впровадження активної освіти серед хлопчиків і дорослих чоловіків, без формування у чоловічого соціуму гендерного світогляду, без гендерно організованих колективів у всіх сферах функціонування суспільства, без смислово гендерного наповнення ще пануючого «чоловічого управління» в країні неможлива реалізація ніяких «радісних досягнень» жіночих конгресів, лише умовно наповнених фразами про гендер. Неможливі втілення в реальне життя і прийнятих державними органами програм, які за назвою гендерні, а за змістом, так звані, «жіночі».

Реальність сьогодення потребує вивчення становища та стану функціонування і життєдіяльності чоловічого соціуму і на його основі розроблення програм гендерного розвитку чоловічого соціуму. Без цього неможливе розв'язання гендерних проблем і створення рівних можливостей у забезпеченні рівності

статей. Я це вперше підкреслила на науково-практичній конференції у 2000 році і неодноразово це підкреслювала в багатьох своїх виступах. Чоловічий соціум України потребує гендерно-виховного формування і виховання, без чого неможливі гендерні перетворення суспільного масштабу. Як не дивно, самі чоловіки, охоплюючи в парламенті до 90 % законодавчу владу, не усвідомлюють цю проблему, чим стримують розвиток чоловічого соціуму і його гендерної культури.

Я не випадково акцентую увагу на цих важливих аспектах, без яких неможливо концептуально визначити гендерну політику. А без визначення її як такої, що стосується обох статей, розмови про гендерні перетворення є безперспективними. Наповнення української армії невеликою кількістю жінок, навіть появою жіночих генералів, не вирішить гендерних проблем. Навпаки, вони стануть ще більшими, адже в армії жінки мають діяти за чоловічими правилами сили. Адже гендерні особливості виражаються не лише в кількості, а, насамперед, в якості.

Гендерний ракурс нагальної проблеми внутрішньої міграції населення, і міграції в Україну та еміграції з України

В сучасних умовах потребує уваги вивчення національних особливостей міграційних процесів та їх співставлення з соціальними аспектами в інших країнах. Україна – регіон зі специфікою соціальних і культурних процесів її окремих територій. Особливо актуальним є гендерний аспект цієї проблеми. Є території майже спустошені, території з переважно жіночим населенням на сході України, звідки виїхало до 2 мільйонів чоловічого населення на заробітки в Росію, і західні території, на яких переважає чоловіче населення, оскільки багато жінок виїхало на заробітки в європейські країни. Тільки до Польщі виїхало до 2 мільйонів чоловіків і жінок з України. Продовжується виїзд в інші європейські країни. Сьогодні цифра емігрантів в цілому сягає до 9 мільйонів і цей процес не припиняється. Захоплені російськими військами території Донбасу не виключено матимуть їх вплив на населення, найбільше на жіночий його масив.

Країна втрачає не лише робочу силу для сучасного виробництва, вона має непередбачуване майбутнє. З емігрантами виїхали й ненароджені хлопчики і дівчатка. З'явиться нова демографічна яма, вихід з якої потребуватиме багатьох десятиліть. З нею виникне яма культурна, оскільки виїзять саме освічені жінки і чоловіки, що мають середню і вищу освіту.

Світовою й національною проблемою все більш стає імміграція в Україну та еміграція з України в інші країни. Ці процеси є об'єктом впливу серйозної міграційної політики. Важливим постає гендерний ракурс проблем, що виникають. Адже мігрують не абстрактні люди, а жінки і чоловіки з дітьми – дівчатками і хлопчиками, які сформовані в певному гендерно організованому державою і суспільством середовищі з певними традиціями сімейних відносин, нормами чоловічої і жіночої поведінки, упорядкуванням чоловічо-жіночих відносин у повсякденному житті тощо. Це має стати предметом окреслених меж регулювання з боку державних органів, визначення ролі правового впливу країни, куди приїждять іммігранти. Така державно-правова діяльність може бути

ефективною на основі наукових рекомендацій щодо змін національного середовища, а також вивчення реалій інших країн і відбору в них результативного досвіду діяльності. Серед питань, що є нагальними, постають такі: гендерна мотивація переміщення великих груп людей, гендерні аспекти існування спільнот, їх угруповань у новому етнічному та конфесійному оточенні, гендерний компонент їх соціокультурної адаптації, міжкультурної комунікації, нагальної акультурації.

Серед гендерних проблем є вивчення і врахування пристосовування чоловіків і жінок різного віку до інокультурного середовища, проблеми побуту людей старшого віку і дітей в контексті чужої й чужинної культури і способу життя, життя мігрантів і емігранток у сучасних містах, трансформація соціокультурної ментальності жінок і чоловіків в умовах різнокультурного оточення, особливості самореалізації чоловіків і жінок в еміграції, їх самовираження в різних сферах життєдіяльності, специфіка емігрантської повсякденності, гендерні аспекти педагогіки.

Нові можливості самовираження жінки і чоловіка та проблема їх забезпечення

Сучасний світ характеризується розширенням людських можливостей. Це відбувається прискореними темпами за рахунок використання досягнень науки і технологій. Вони зумовлюють фундаментальні зміни в особистості жінки і чоловіка щодо підвищення їх розумових і фізичних можливостей, подовження віку життя, зміни біологічної природи людини, усунення хвороб, впливу на процес старіння тощо. Нові покоління чоловіків і жінок формуються і діють в умовах, відмінних від попередніх. Вони ставлять завдання цінування часу і оволодіння простором, що сприяє розширенню людських можливостей. До сучасних нових можливостей можна віднести, для прикладу, такі:

Розвиток комунікативних зв'язків

У 2001 році, перебуваючи у Стокгольмі, я звернула увагу на дітей, які йдуть вулицею і розмовляють. Вперше побачивши хлопчика, який йде один і говорить вголос, я поспівчувала батькам, сприймаючи цю дитину як нездорову. Але коли звернула увагу, що таких дітей на вулицях було багато, почала приглядатись, що то означає. Спочатку подумала, що так прийнято готувати домашні уроки або вчити вірші, не гаячи часу. І лише далі збагнула, що кожна дитина спілкувалася з кимось з мобільного телефону. Я добре пам'ятаю, як я із заздрістю до шведів подумала, коли-то настане такий час у моїй Україні? Не пройшло й кілька років, як я побачила поширення мобільних телефонів у моїй батьківщині. Сьогодні майже кожна сільська людина старшого віку, яка має якийсь достаток, купує такий телефон, спілкується за його допомогою з рідними, знайомими. Така комунікація сприяє збереженню часу для творчості, скороченню його бездумних витрат і розширенню пізнання простору. Вона прискорює вирішення проблем, вчить принципу вибору і змінює поведінку жінки і чоловіка як у суспільному, так і в сімейному середовищі. З'являється новий вимір життя через масштабність власної самореалізації особистісних сил.

Зростаюча роль індивідуальної праці та автономії діяльності

Розширення комунікативних можливостей звужує простір пересування і зберігає час для людської діяльності. Наявність сучасних комп'ютерних приладів створює для жінки і чоловіка можливість спілкуватись із співробітниками, виконувати вдома спільне з ними завдання й передавати його через техніку. Це породжуватиме нові психологічні проблеми спілкування жінки і чоловіків у домашньому середовищі. Змінюється символічна роль чоловіка, що утвердилась у минулих суспільствах. Жінка поступово стає не менш домінуючою силою вдома. Партнерські стосунки батьків впливатимуть на їхні зв'язки з дітьми, що, не виключено, також перейдуть до навчання на відстані, не виходячи з дому, виникнуть нові особливості сімейного колективу, з'являться нові турботи про стан жіночого і чоловічого здоров'я тощо.

Перед державою і громадськими організаціями вже сьогодні постає завдання необхідності готувати жінку і чоловіка до життя через 10–15 років і надалі. До життя зовсім іншого змісту і якості. В результаті індустріалізації домашньої праці зміниться сучасне становище жінки, яка багато часу витрачає на домашню роботу. Сфера інтересу матері буде повернута в бік розвитку здібностей дітей – хлопчиків і дівчаток, формування їх поведінки, манер спілкування та ін. З розвитком культури змінюватимуться стандарти фемінності і маскулінності, різне їх сприйняття, зумовлене належністю до певних соціальних структур, національних і релігійних особливостей, сільської та міської місцевості, вікових особливостей.

З розвитком – для жінки і чоловіка, котрі перебувають вдома, розшириться географія щодо влаштування і перебування на роботі. Вже зараз в Україні працює чимало людей у фірмах Англії, Франції, Австрії тощо. Кількість таких спеціалістів зростатиме, якщо з дитинства потурбуватися про знання мов і культури інших країн.

Автономія діяльності привнесе у відносини жінки і чоловіка нові сімейні цінності й оновлення норм поведінки, що сьогодні навіть важко передбачити. Вже сьогодні багато розмов ведеться про руйнацію традиційної сім'ї (без аналізу, чому це відбувається). В основному, бачать негативний аспект, тоді як відбувається процес соціальних змін. Проблема – в пошуку нових форм навчання і виховання, а не в припиненні процесу об'єктивних перетворень. Звернення освітян по допомогу до священників не припинить змін, продиктованих історією об'єктивно. Необхідно змінювати концептуальні основи сучасної релігії, яка втрачаючи свій вплив, прагне використати малограмотних освітян. Священники мають по-новому прочитати священні тексти і витлумачити їх з урахуванням сучасних досягнень науки. Академік нейрофізіолог Наталія Бехтерева сказала, що відбувається зближення науки і релігії. Але не шляхом підміни одна одною, а шляхом пізнання і співставлення суті і смислу.

Розширення сфери і поява нових форм діяльності: проблема готовності жінки і чоловіка до оволодіння ними

Суспільство стоїть на порозі появи нових видів роботи, розширення сфер діяльності. Роботизація витіснить немало видів сучасної праці, серед яких чимало, так званих, жіночих і чоловічих. Постають завдання оволодівати новими формами

діяльності й необхідності підготовки себе до нового трудового способу самовираження, часто ще зовсім невідомого, але передбачуваного. Яким чином це впливатиме на відносини чоловік – жінка, як будуть розвиватися ці відносини, в який спосіб має йти сучасне формування хлопчиків і дівчаток та виховний процес – це важливі питання, які мають піднімати й розв'язувати сучасні гендеристи, а не десятки років повторювати загальновідомі істини або нав'язувати бездумні шляхи вирішення традиційних проблем, що відійшли в минуле.

Україна славилася видатними педагогами, відомими у світі, – Ушинським, Макаренком, Сухомлинським та ін. Викликом часу стає осмислення гендерного аспекту сучасної педагогіки і психології та інших наук, що впливають на формування нової людини – жінки і чоловіка і готують їх до життя через 15–20–50 років. Освіта має прагнути не до заучування формул, а готувати до майбутнього, риси якого народжуються вже в сучасності.

Сучасне розуміння і відчуття жінкою і чоловіком щастя

Я не можу згадати жодного випадку, щоб у процесі мого навчання в школі або в університеті хтось із педагогів вжив слово щастя. Оскільки я навчалась у радянські часи, то добре пам'ятаю слова «была бы страна родная и нету других забот». Сьогодні рідна країна говорить – турбуйся сама про своє щастя. Буду відвертою, що ні в минулому, ні зараз я не дуже сподівалася на чийсь турботу про себе, крім власної. Будучи дорослою, можу сказати, що в особі моєї мами я мала доброго педагога вдома, хоча сфера її діяльності не мала жодного відношення до педагогіки і психології. Я тепер можу сказати, що вона готувала мене до життя своїм ставленням до роботи, порядністю і совістливістю ставлення до людини. Науками я оволодівала самостійно і старанно. Але життєві спостереження засвідчують, що розуміння щастя у чоловіка й жінки має свої особливості, найбільш виражені в емоційному наповненні. Отже вони повинні виражатися в стосунках високого виду. Сучасність нерідко абсолютизувала їх у суспільстві риси, яких раніше соромилися. Письменниця, яку в Україні дехто подає як видатну, щоб отримати популярність, вважає, що мала добре попрацювати в книжках над висвітленням геніталій. Біологічно-звірині почуття сексу нерідко не відрізняють від людського піднесеного почуття обожнення коханого або коханої. Культура тюрем, в яких життя нещасних людей не склалося з якихось причин, і культура підворіття, винесена нерідко на театральну і концертну сцени, на жаль, подаються як норма сучасної моралі. Аморальність як предмет руйнації духовного і душевного стану жінки і чоловіка не стала предметом уваги і завданням подолати її в гендерній діяльності жіночих організацій.

Нові умови життя принесуть і новий зміст у відчуття щастя. Але готувати себе до щасливого життя має вже дівчина і юнак, виховувати потребу щастя у дівчинки і хлопчика мають мати і батько. Інколи думаю, що важко піднімати проблему щастя в умовах збіднілого населення і воєнних дій. Та ні. Згадуються пісні, що виконувала Клавдія Шульженко, Людмила Гурченко, Марк Бернес та ін. про війну. Вони – не про бомби і про вивернуті нутрощі. Ці пісні про щастя і любов у важку воєнну годину.

Сучасність потребує від держави і громадських об'єднань при впровадженні

гендерної освіти висвітлювати розуміння щасливого життя в нових модернізованих умовах життєдіяльності на основі нових досягнень науки – кібернетизації, роботизації, нових форм енергетики, широкої оновленої автомобілізації, індустріалізації домашнього господарства тощо.

Розвиток усіх галузей науки поставить життя жінки і чоловіка в нові умови, що внесуть зміни в способі виробництва суспільного та індивідуального життя. Постає великий виклик перед державою – готувати до цих перетворень обидві статі у всіх сферах життєдіяльності з великим акцентом на людський та інтелектуальний аспект. Це вимагає творення нових і перебудови існуючих державних стратегій, в основу яких потрібно закласти використання можливостей жінок та чоловіків. Значну роль має відіграти гуманітарна політика. Творення такої політики потребуватиме широкого спектру гуманістичних знань.

Активізація національного і релігійного компоненту у формуванні й функціонуванні гендерних відносин

Гендерні відносини у українців, росіян, євреїв, кримських татар, гагаузів, румун, русинів та інших національностей мають свої етнічні та релігійні особливості, історично продиктовані способом виробництва засобів виробництва і способом виробництва суспільного та індивідуального життя. Агресія щодо України з боку Росії з використанням національного російського акценту – воєнна, інформаційна, внесла нові моменти психологічного осмислення тих національних проблем, які в останні десятиліття не мали поширення в системі відносин жінка – чоловік і які почали виявлятися зараз. Нерідкі випадки, коли національно-політичні проблеми стають причинами руйнації навіть сімейних стосунків.

Гендеризація національних відносин на рівні суспільства, держави, організаційних структур, сім'ї залишається мало вивченою і слабо забезпеченою. Вона має певне негласне табу в діяльності держави. Разом з тим, сьогодні в окремих регіонах національний і релігійний аспекти нерідко виходять на перший план.

Я не пам'ятаю, щоб жіночі громадські організації розглядали національні і релігійні проблеми в системі гендерного розвитку або роль гендерного аспекту у вирішенні національних і релігійних проблем. Не враховувався момент єднання щодо спільних цінностей, інтересів і потреб у діяльності громадських жіночих організацій росіян, євреїв, кримських татар, гагаузів, ромів, угорців, шведів, румунів та інших народів, що компактно проживають на окремих територіях. Викликом сучасності є потреба розширення громадської активності в національних колах.

В сучасних умовах розширення географії громадського спілкування в Україну з різними візитами з акцентом на національний і релігійний момент стало багато заїжджих з вільною пропагандою надуманих ідей. Під прикриттям релігії несуться ідеї антигендерного змісту з національним присмаком. Це потребує активної і невідкладної реакції, грамотної оцінки.

На мій погляд, країна потребує вироблення стратегії активізації ролі держави і громадських об'єднань щодо формування релігійного і національного

компоненту в системі гендерних відносин.

Така стратегія необхідна ще й тому, що останнім часом з боку окремих священнослужителів спостерігаються факти неприпустимого перекручування змісту знань про гендер, зневажливого ставлення до гендерної політики держави і гендерного законодавства, використання і підбурювання малограмотних груп населення для протидії сучасним процесам гендерних змін у суспільстві. На мій погляд, кому як не церкві стати на захист жінок, які виборюють свої права, зберігаючи вірність церкві.

Необхідні зустрічі з представниками різних релігій для вироблення спільного порозуміння окремих проблем, зокрема, для прикладу, таких:

- Коли чоловік і жінка вінчаються і стоять на вишитому рушнику, священник проголошує, що вони рівні перед Богом. Хіба тут релігія не є прибічницею рівності статей?
- Вчення про ангелів: ангели плоті не мають. Ангели безплотні, отже вони – втілення як чоловіка, так і жінки.
- Душа не має статі. В ній жіноче і чоловіче поєднані як рівно значущі.

Спеціалісти з питань релігії і гендерних досліджень мають вирішувати життєві проблеми, толерантно ставлячись до обох статей, оволодіваючи сучасними знаннями. Сучасність заявляє про необхідність розуміння національних і релігійних питань у їх пов'язаності з гендерними проблемами.

Територіальні особливості змін в гендерній структурі

В останні десятиліття, в результаті міграції 9 мільйонів населення з України у пошуку роботи, географічно сформувались переважно заселені чоловіками території на заході України і переважно заселені жінками – на сході держави. Це безперечно накладає відбиток на гендерну культуру статей, психологічну руйнацію усталених відносин жінок і чоловіків та відтворення гендерної структури, веде до руйнації сімейних відносин. Причому «жіночі» території значно більші за розміром ніж «чоловічі».

Така кризова гендерна ситуація в багатьох районах поглиблена хаотичним і планованим переміщенням населення з територій військових дій. В більшості – це жіноче населення, яке психічно травмоване пережитими стресами, матеріально слабо забезпечене.

Отже, гендерна організація життя суспільства не є усталеною, і будь-які рішення, прийняті державою, розроблені нею програми перспективного гендерного розвитку не працюють, будучи орієнтованими на віртуальне суспільство. Державні програми потребують врахування аспекту можливого урівнювання територій щодо гендерного впорядкування.

Президентське ставлення до забезпечення гендерної рівності

Українська держава і жіночі та інші громадські організації є формою організації з апаратом управління гендерними процесами. Держава як територіально охоплююча організація здійснює важливу роль правового забезпечення прав і свобод жінок через систему органів, їх механізм дії та права. Створена в перші роки ХХІ століття вертикальна система державних органів із регулювання гендерними процесами та забезпечення рівності жінок на кінець

10-х років була значно послаблена, частина з них перестала функціонувати.

Відбувалася постійна перебудова державних структур по всій вертикалі. Тобто, процес управління гендерними процесами носить дискретний, періодично підлеглий змінам, неусталений характер. Пояснити це можливо соціальними хворобами системи державного управління в цілому. Найбільше це виявляється в оволодінні управлінням новими сферами життєдіяльності суспільства, новими підходами, у потребі наукового аналізу глибоких соціальних процесів і вмінні використовувати нові знання, в трансформації індивідуального способу виробництва, який набуватиме нового змісту буття й продукувати нові цінності. Все це потребує включення жінки нарівні з чоловіком як творця цих нових форм творення і функціонування держави як механізму на новій системі правового забезпечення. І роль державних органів по забезпеченню гендерної рівності є важливим фактором.

Така усталеність на основі права можлива при сформованій гендерній і правовій свідомості. Таке формування відбувається у пошуку залежно від гендерно-правової підготовки кадрів. Особливу роль відіграють особистості на найвищому рівні в країні. Для конкретизації наведемо приклади.

Перший президент України взагалі ігнорував ідею гендерної рівності. Це можна було б виправдати напруженням творення нової держави, відсутністю напрацювання національною наукою гендерних знань. А от пояснити відсутність бачення ним ролі жінки як особистості суспільної праці у всіх сферах життя важко. Важко було пояснити кинуту ним фразу в бік відомої жінки-політика про «місце жінки в постелі», яка швидко поширилась у суспільстві і була сприйнята образливо. Хоча Президент згодом неодноразово намагався виправдатися і словом, і діями, все ж його підсвідомість спрацювала й необережно кинута фраза відбила його світогляд.

Другий президент на Всесвітньому саміті підписав документ «Цілі Тисячоліття», в яких проголошувалися фундаментальні принципи третього тисячоліття – Свобода, Справедливість, Рівність, Толерантність. У роки його президентства в Україні почав активно розвиватися гендерний рух. Однак за його підтримки були створені державні структури не гендерної рівності, а з компетенцією поліпшення становища жінок, яка вже знайшла свій розвиток в гендерній теорії і гендерно спрямованих діях.

При третьому Президентові був прийнятий важливий акт «Про вдосконалення діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади із забезпечення рівності жінок і чоловіків». В ньому вперше в країні був документально окреслений гендерний акцент. Були зроблені серйозні кроки щодо створення вертикалі управління гендерними процесами. Проте згодом ця система почала слабшати і майже не спрацьовувати відповідно до намірів. За часів його президентства парламент прийняв Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», але в жодному його виступі принцип гендерної рівності не прозвучав.

Четвертий президент, демонструючи зовні свою прихильність до гендерної проблематики у спілкуванні з жінками, прийняв указ від 24 березня 2012 року

«Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації», в якому не згадується визнаний планетарно принцип гендерної рівності.

П'ятий Президент ініціював і підписав указ від 26 лютого 2016 року «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні». З виступу представника Президента народного депутата України в країні дізналися, що Президент на високі посади в державних органах персонально рекомендував аж п'ять жінок.

Приваблююча назва зазначеного указу здавалося б мала націлити затверджену ним «Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки» на широкий розвиток самоорганізації і самоуправління громадського життя, закріплення механізмів взаємодії громадських організацій і державних структур, використання державою широкого спектру громадської ініціативи як фактору демократизації діяльності державних структур, забезпечення пошуку і механізмів входження нових активістів в систему влади.

Однак, вже в перших рядках Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки заявляється, що «Активне, впливове і розвинене громадянське суспільство є важливим елементом будь-якої демократичної держави та відіграє одну з ключових ролей у впровадженні нагальних суспільних змін і належного врядування, в управлінні державними справами і вирішенні питань місцевого значення, розробці і реалізації ефективної державної політики у різних сферах, утвердженні відповідальної перед людиною правової держави, розв'язанні політичних, соціально-економічних та гуманітарних проблем».

Отже, підходи до одержавлення громадських структур залишаються живучими на третьому десятилітті суспільних перетворень в Україні. В демократично організованій і демократично функціонуючій державі громадянське суспільство не є елементом структури держави, а громадські організації як організаційне вираження громадянського суспільства діють на статутних принципах самоорганізації, реалізуючи свої інтереси і не порушуючи правових норм. Громадянське суспільство в тоталітарній державі поглинається нею територіально і функціонально і, таким чином, вона диктує їм межі прояву ініціативи і потреб.

В основу указу покладено не розвиток громадянського суспільства, а намагання демократизувати державні структури шляхом участі громадських структур у різних сферах державної діяльності через контроль їхньої ініціативи. Читаючи назву указу і розглядаючи його зміст, постає питання:

Хто кому сприяє у розвитку? Що розуміється під сприянням? З указу випливає, що громадські організації, до яких належать і жіночі, будучи залучені до складу громадських органів державних структур, набувають розвитку, що держава є школою розвитку громадськості. Однак, зауважимо, що діяльність державних і громадських органів здійснюється на різних засадах, які не слід ні підміняти, ні ототожнювати. Підтекст контексту указу – тотальний контроль за

діяльністю громадських організацій.

Що розуміється в указі під розвитком громадянського суспільства, якщо його розвиток зводиться до державних меж? В указі не йдеться про саморозвиток громадських структур, механізм сприяння цьому з боку держави, якщо це сприяння здійснюється закріпленим в указі державним контролем, наглядом.

Предметом вдосконалення діяльності і можливого демократичного розвитку в указі є державний механізм і органи місцевого самоврядування, а не цілісне громадянське суспільство, важливе місце в якому займають жіночі організації.

Навіть, якщо розглядати як безперечно позитивний момент участі громадських організацій в органах місцевого самоврядування, то це є також обмеження діяльності громадянського суспільства. Навіть законодавство радянського періоду не настільки формально ігнорувало загальнонаціональні громадські організації, не боячись формально надати їм право законодавчої ініціативи. Автори, що готували текст цього указу, поставили Президента в становище людини консервативного світогляду, традиційного погляду на соціальний розвиток, без висновків революцій 2004 і 2014 років.

Якщо згадати особистості прем'єр-міністрів, то, зупинившись на роках ХХІ століття, згадаємо позицію окремих з них.

Ю. В. Тимошенко індиферентно ставилась до гендерних питань.

М. В. Азаров відверто заявив, що реформи в країні обійдуться й без жінок.

В. Б. Гройсман свідомо зробив крок вперед, сприймаючи гендерні проблеми як важливі. При ньому створена посада Урядового уповноваженого з гендерної політики. Але хотілося б, щоб прем'єр-міністр В. Б. Гройсман ініціював проведення Чоловічого конгресу з гендерної рівності з акцентом на особливості гендерного формування і виховання на зразок того, як воно ставилося на конгресі під назвою Жіночий, на якому він був присутній. У такому випадку можна було б сприйняти більш довірливо зроблений ним прогресивний крок вперед щодо реалізації статті 24 Конституції України.

Моє звернення, яке можуть сприйняти як критично щодо висвітлення певної індиферентності з боку перших осіб держави до питань гендерної рівності. Воно є швидше нагадуванням, що і жінки, і чоловіки України вийшли соціально-генетично із суспільства авторитарно орієнтованого. Авторитет перших осіб сприймається беззаперечно. Я насамперед прагнула наголосити на його важливій ролі у здійсненні гуманітарних проблем в країні. Гендерна рівність як елемент культури є одним із базових компонентів людської культури. Кожне покоління у спадок наступному поколінню залишає саме культуру.

Покоління дівчаток і хлопчиків, сформоване в середовищі революційних стресів і атмосфери воєнного насильства

Революційні стреси, воєнне насильство, військові дії впродовж майже 30-ти років незалежності України впливають на формування і становлення фізичного і соціального організму хлопчиків і дівчаток. Україна має кількісно сумний наслідок: якщо на початку 1990-х років в Україні було 13 600 000 дітей, то сьогодні їх – 7 600 000.

Якісним результатом військових дій є соціально-хворий організм дитинства: поширення безбаченківства, надломлена дитяча психіка, зростання випадків девіантної поведінки, змінюваність у сімейних відносинах, поширення кількості неповних сімей, біологічно-хворий організм вже при народженні, а також від недоїдання, психічного надломлення тощо. Перебування людини в ситуації насильницького військового середовища на майбутнє несе в собі у підсвідомості насильство як можливу форму самовираження, що так чи інакше в різних формах виявлятиметься в умовах мирного життя. Все це зумовлює вже сьогодні від жіночих організацій значної перебудови діяльності, пошуку нових її напрямів, акцентування уваги на нових проблемах, а також потреби матеріальних затрат, в яких країна на сьогодні обмежена.

Криза гендерної ситуації в українському суспільстві

Серед багатьох параметрів кризи функціонування сучасного українського суспільства очевидною є криза гендерної ситуації. Багатомільйонне українське суспільство становить складний і змінний соціально-статевий організм. Наявні кризові особливості в його гендерному вияві:

– Постійні зміни в гендерній структурі, продиктовані багатьма обставинами і які особливо відчутно впливали на жіночий соціум. Відсутність даних про жіночий і чоловічий склад населення, яке проживає на території України і яке виїхало, ускладнює об'єктивність аналізу реалій, ефективність прийнятих рішень, визначення перспектив гендерного розвитку.

– Відсутність жінок-лідерів, здатних до масштабного стратегічного бачення і прогнозування на науковій основі гендерних перетворень на загальнодержавному і загальносуспільному рівні, в контексті світової гендерної революції, здібних до мобілізації енергії жінок і чоловіків і спрямування її на вирішення проблем, що виникають як у конкретний час, так і орієнтованих на гендерну перспективу.

– Розпорошеність управлінських структур, до компетенції яких відносяться питання гендерних перетворень, невмілий її розподіл, часта нечіткість визначених ними стратегій, завдань та заходів, прав і обов'язків, що веде до повторів у діяльності, зіткнення у вирішенні проблем, конфліктів у системі управління.

– Поверховість володіння гендерними знаннями, нерідко – відсутність наукового бачення гендерних проблем, нерозуміння, що емансипація – явище, яке торкається не лише жінок, а й чоловіків. Це призводить до спрощення проблематики в діяльності владних структур, несприйняття її масштабності і значення з боку чоловіків, поверховості розгляду і практичних дій.

– Відсутність аналізу поступальності гендерного руху, вироблених параметрів виміру його змін, розвитку і прогресу.

Складність для узагальнення гендерної ситуації і аналізу якісного стану жіночого соціуму України полягає в тому, що немає крапки відрахунку нормально еволюціонуючого громадянського суспільства незалежної України, історично покаліченого системою революцій ХХ-ХХІ століть, антропологічним і національним геноцидами, війнами, обраними історично-відхиленими шляхами,

обраними тупиковими напрямками політичного й економічного розвитку, впливом різних ідеологій. Така ситуація не могла забезпечити й дати можливість логічно й послідовно сформуванню в ньому сталу гендерну структуру і гендерні відносини чоловіків та жінок.

Сьогодні гендерна структура перебуває в стані потрясінь під впливом сучасних військових дій, окупації українських територій, що несуть нові потрясіння, внутрішню перебудову гендерних відносин і пошук жінками шляхів розв'язання повсякденних проблем.

Незалежна Україна має вже майже три десятиліття самостійного розвитку. Це був складний час. Але при всіх негараздах це був і великий поступ до ГІДНОСТІ, СВОБОДИ І СПРАВЕДЛИВОСТІ. Поряд з ними завжди розглядалась і практично втілювалась РІВНІСТЬ. Вони наповнюють і примножують життєву енергію українських жінок і чоловіків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гендерний аналіз українського суспільства / наук. ред. Мельник Т. М. Київ: Логос, 1999. 293 с.
2. Мельник Т. М. Гендер як компонент громадської думки. *Проблеми освіти*. Київ, 2003. Вип. 36. С. 83–95.
3. Мельник Т. М. Гендерная экспертиза Украинского законодательства: сущность, необходимость и методологические основы. *Международный опыт государственного обеспечения равенства женщин и мужчин*: материалы Междунар. конф. (Київ, 30 июня – 1 июля 2003 г.). Київ, 2004. С. 268–295.
4. Мельник Т. М. Международный гендерный опыт утверждения гендерного равенства. *Международный опыт государственного обеспечения равенства женщин и мужчин*: материалы Междунар. конф. (Київ, 30 июня – 1 июля 2003 г.). Київ, 2004. С. 13–89.
5. Мельник Т. М. та ін. Міжнародний досвід гендерних перетворень. Київ: Логос, 2004. 320 с.
6. Мельник Т. М. Політико-правові аспекти входження чоловіків і жінок до законодавчої влади в Україні. *Проблеми освіти*. Київ, 2003. Вип. 36. С. 96–134.

REFERENCES

1. Hendernyi analiz ukrainskoho suspilstva. (1999). Melnyk T. M. (Ed.). Kyiv: Lohos [in Ukrainian].
2. Melnyk, T. M. (2003). Hender yak komponent hromadskoi dumky. *Problemy osvity*. Kyiv, Issue 36, 83–95 [in Ukrainian].
3. Melnik, T. M. (2004). Gendernaja ekspertiza Ukrainского zakonodatelstva: sushchnost, neobhodimost i metodologicheskije osnovy. *Mezhdunarodnyj opyt gosudarstvennogo obespechenija ravenstva zhenshchin i muzhchin*: proceedings of the Conference. Kiev, 268–295 [in Russian].
4. Melnik, T. M. (2004). Mezhdunarodnyj gendernyj opyt utverzhenija gendernogo ravenstva. *Mezhdunarodnyj opyt gosudarstvennogo obespechenija ravenstva zhenshchin i muzhchin*: proceedings of the Conference. Kiev, 13–89 [in Russian].
5. Melnyk, T. M. et al. (2004). Mizhnarodnyi dosvid hendernykh peretvoren. Kyiv: Lohos [in Ukrainian].
6. Melnyk, T. M. (2003). Polityko-pravovi aspekty vkhodzhennia cholovikiv i zhinok do zakonodavchoi vlady v Ukraini. *Problemy osvity*. Kyiv, Issue 36, 96–134 [in Ukrainian].